

A PŘEDMOSTI REJTÉLY

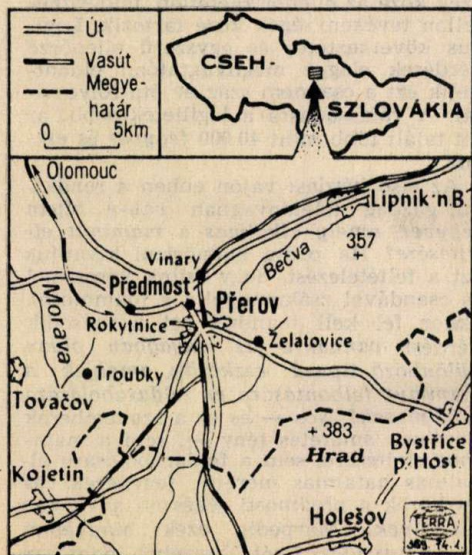
Csehszlovákia középső részén, a Morva folyóba ömlő Bečva mentén van egy kis falu, *Předmost*. Ez a falucska, pontosabban a környéke a múlt század végén egy sokat vitatott rejtély elé állította az őskori maradványokkal foglalkozó szakembereket. Ez a rejtély voltaképpen máig sem tisztázódott egészen; vele kapcsolatban sokféle vélemény alakult ki, közöttük olyan is, amely aligha tartható fenn, mégis tovább él, miként az *Josef Kleiblnek* a múlt évben magyarul is megjelent *Adám nyomában* című ismeretterjesztő könyve bizonyítja.

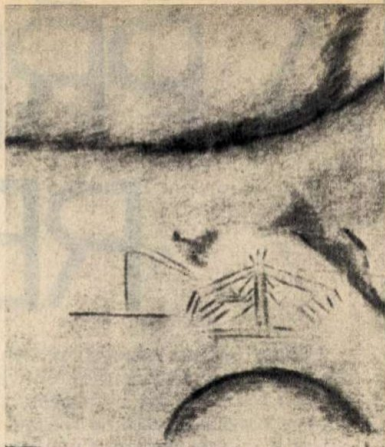
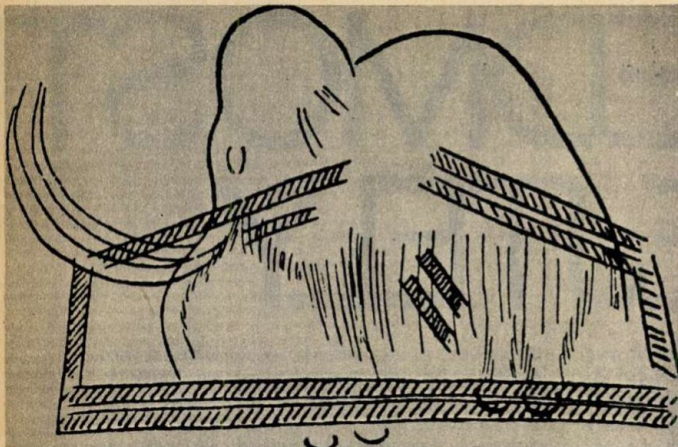
De vegyük sorjában a dolgokat! Předmost világhírűvé vált a múlt században — őskőkori leletei miatt. Környékéről már négyszáz évvel korábban is előkerültek mammutcsontok, mint azt egy Jan Blahoslav nevű püspök említi 1571-ben megjelent könyvében. (Persze ő óriások csontjainak vélte azokat.) A múlt század

közepétől pedig Přerov és Předmost környékéről vonatrakományszámra bányászták ki a szinte elképesztő mennyiségű mammutcsontot, s a spódiumgyárak spódiumot*, készítették belőlük. A környék lakossága is kocsiszámra vásárolta a csontokat; a földet trágyázta velük.

Amikor a csontbányászok 1879-ben *ősembri eszközöket* rejtő réteghez értek, fölfigyelt a telephelyre korának egyik neves ősrégésze, H. Wankel, s vezetésével 1880-ban megkezdődött a tudományos feltárómunka. Az ásatások — amelyeket később mások folytattak — 1896-ban fejeződtek be, s a leletanyag szenzációszámba ment. A bányászoktól meghagyott területről még több mint ezer mammutnak a csontváza, más állatoknak óriási mennyiségű csontja, több mint 40 000 darab — kőből és csontból készült — fegyver és eszköz, valamint mindennek koronájaként egy tömegsírban *nyolc felnőttnek, kilenc gyermeknek és három csecsemőnek* a maradványa került elő.

A rejtélyt a mammutcsontok okozták: hogyan kerültek arra a helyre ilyen hatalmas tömegben? J. Steenstrup dán tudós 1888-ban úgy vélte, hogy valamilyen *természeti csapás* pusztított el ott egy mammutcsordát, s e csorda átfagyott löszben rejlő maradványaira úgy bukkan rá évezredek múltán a környéken megtelepülő vadásznépség. Szerinte az ott élő, a mai ember kihalt ősnéke, (*Homo sapiens fossilisnek*) nevezett ember nem volt ugyan mammutvadász, hanem csupán *összegyűjtötte* az elhullott állatok csontjait, hogy belőlük kunyhót építsen magának, mint Szibéria őslakói. Ez az elmélet összhangban volt azzal az akkoriiban még sok szakembertől vallott nézettel, hogy a mammut már évezredekkel az ember kihalt ősnéke megjelenése előtt kipusztult Európában. Csakhogy ez az utóbbi föltevés tévesnek bizonyult, mert a mammutról a jégkorszak utolsó időszakában, éppen kihalt őstünk megjele-

Jégkori ősrünk barlangrajzai. A bal oldali Kleibl szerint annak bizonyítéka, hogy a mammutot csapdával fogták. Csakhogy a mammut azon egy sátrát rombol szét, s az éppen ősz-

szedülő sátorvázát sem a mammut rajzával egyidejűleg, hanem utólagosan rajzolták a barlang falára. Miként utólagosan rajzolták rá a sátorképeket a jobb oldali ősbőlénre is.

nése idején készült a legtöbb karcolt és festett kép és kisplasztikai ábrázolás.

1889-ben megszületett egy másik, merőben más magyarázat: a mammutokat — úgymond — az ősvadászok ejtették el. Így vélték ezt maguk a leletek feltárói is, és ez a magyarázat olyan széles körben elterjedt, hogy Kleibl valójában még ma is emellett tör lándzsát említett könyvében. „A csapásokon, amelyeken az állatok jártak, mély gödröket ásozt — írja az ősvadászról —, ezeket ágakkal fedte be, majd földdel és gyeptéglával álcázta. Az ilyen gödrökből nem volt menekvés...” „Am az akkori emberek találékonysága még továbbment: a legkülönbözőbb csapdákat készítettek...” „És elérkezett az az idő, amikor a mammutok lassan kezdtek kihalni. Helyettük a vadászat fő célja a rénszarvas lett... A mammut ellen használt nehéz dárda helyébe a tűz mellett megszületett a könnyű, messzire repülő gerely és később fiatalabb, de még gyorsabb testvére, a nyíl.” Vagyis Kleibl lehetőknek véli, hogy a p̄edmosti ősvadászok fegyverrel, veremmel és csapdával ejtették el és zsákmánvolták a mammutot.

Se fegyver, se daraboló eszköz

Ebben a vélekedésben ott van a bökkenő, hogy — más szerzőkhöz hasonlóan — Kleibl egyszerűen csak állítja, de meg sem kísérli bizonyítani, hogy P̄edmost őslakói mammutvadászok voltak. Igen ám — kérdezhetnénk —, de miféle bizo-

nyítékra lehet itt egyáltalán hagyatkozni, hogyan képes a tudomány arra, hogy egy 20—30 ezer évvel ezelőtt úzótt emberi tevékenységről világos és kétségbevonhatatlan képet adjon?

Nos, jégkorszaki őseink tevékenységei közt kétségtelenül vannak olyanok, amelyek nem tudunk — talán nem is fogunk tudni soha — földeríteni. De az a kérdés, hogy vajon a p̄edmosti őslakók mammutvadászok voltak-e vagy sem, e sorok írójának véleménye szerint nem ezek közé az ellenőrizhetetlen, földeríthetetlen tevékenységek közé tartozik. Logikus következtetés és egyszerű ellenőrző kérdések eléggé megnyugtatóan eldönthetjük ezt a csaknem száz év óta folyó vitát. A válaszádsra a legülletékesebb: az ott talált több mint 40 000 fegyver és eszköz.

Az első kérdés: vajon ebben a rendkívül gazdag leletanyagban van-e olyan fegyver, amely alkalmas a mammut elejtésére? Ha pedig ellenőrizni kívánjuk azt a feltételezést, hogy ősrünk veremmel és csapdával zsákmányolta a mammutot, akkor fel kell tennünk azt a második kérdést: vannak-e az anyagban olyan különböző típusú eszközök, amelyek a mammut felbontására és feldarabolására alkalmasak? Nos — és ez a szakemberek körében ismeretes tény —, sem a mammut elejtésére, sem a feldarabolására alkalmas hatalmas méretű fegyverek és eszközök a p̄edmosti régészeti anyagban nincsenek! Márpedig ezek hiányában mammutvadászokról beszélni pontosan

Amikor az őskőori rajzok készítői az évezredek során kifogták a megfelelő simaságú falfelületből, egyszerűen rárajzoltak vagy ráfestettek a korábbi való ábrázolásokra

Z. Burian festménye Kleibl: Ádám nyomában című könyvének borítólapján. Azt a tévhitet örökíti meg, hogy a mammutot veremben fogták

annyt ér, mintha valakiről azt állítanánk, hogy kovács volt, noha kiderül, hogy még kalapácsa sem volt soha!

Hogy a p̄dmosti ős vadászoknak — ha csakugyan vadásztak volna mammutra — igenis lehetett volna ilyen különleges fegyverük és eszközük, arra több bizonyítékunk is van. Hasonlót tíz- meg tízezer példányban hagytak ránk a mintegy 400 000 évvel ezelőtt élt és az úgynevezett *chelli kultúrát* megteremtő ősembernek, akik Afrikában, Európában és Ázsiában több százezer éven át bizonyítottan a vastag bőrű nagyvad — az elefánt, a víziló, az orrszarvú — vadászatából éltek. Ilyen eszközökkel valóban elejthettek volna akár mammutot is. Egy feltárás bizonyítja is ezt. A Szovjetunióban 1933-ban a Gyeszna partján, *Novgorod-Szeverszknél* az ásások egy félig földbe ástott kunyhó nyomait, s benne tűzhelymaradványt, pörkölt mammut- és gylasorrszarvú-csontokat tártak fel. Nos, ott nem ezer, hanem legfőljebb két-három vastag bőrű nagyvadat daraboltak fel, de hogy valóban ott darabolták fel, azt kétségkívül igazolják a kunyhóban megtalált daraboló eszközök. Ezeket a szovjet régészek *gigantólíum*nak nevezték el hatalmas méretükről és súlyukról. (Az egyik 33,9 cm hosszú és 4,55 kg, a másik 44 cm és 8,25 kg, a harmadik 45,4 cm hosszú és 8,05 kg.)

A gigantólíumok arról mindenkit meggyőzhetnek, hogy ott ahol az ős vadászok valamilyen véletlen szerencse folytán

akárcsak néhány mammut teteméhez is hozzájutottak, iparkodtak olyan nagy méretű — feltételezhetően ott helyben rögtönzött — eszközöket kialakítani, amelyeknek a segítségével jóval könnyebben feldarabolhatták zsákmányukat, mint az egyébként meglévő, kultúrájukra jellemző pengékkel.

Nos, ha a p̄dmosti ős lakók mammut vadászok lettek volna, ott nemcsak kezdetleges, hanem tökéletesen kiforrott ilyen fegyvereknek és eszközöknek a százait kellett volna feltárni. Hogy az ős vadászok mily ritkán bukkantak rá egy-egy — még elfogyasztható — mammut tetemre, azt mi sem bizonyítja jobban: a Gyeszna melletti az egyetlen ilyen szerencsés lelet, s ez ideig sehol másutt nem tártak fel gigantólíumokat.

Más körülmény is szól a p̄dmosti mammut vadászat ellen. Az őskori tanya helyekről a *velős csontok* rendszerint feltörve kerülnek elő. Ezt a legtöbben annak tulajdonítják, hogy az állati velő őseinknek kedvenc csemegéjük volt. De itt valószínűleg még többről is szó van, mint holmi nyencségről. A vadásznepekről tudjuk, hogy a füstöléssel vagy a szárítással tartósított húst a rágás megkönnyítésére velővel, zsírral vagy faggyúval kenték be. Idővel bizonyára rájöttek, hogy a velős csontokat is lehet tartósítani, s azokat csak akkor törték fel, amikor erre épp szükségük volt.

Feltűnő, hogy a p̄dmosti telephelyről sok mammut velős csontja — még kopó-

nyája is — teljesen *sértetlenül* került elő, a telephelyen kívül pedig különösen rengeteg volt az ép velős csont, a teljes mammutvázakról nem is szólva. Ugyanakkor — mint a jelek mutatják — a valóban vadászszákmányuknak tekinthető kisebb állatoknak — a lónak, a bölénynek, a tarádnak, az őstuloknak stb. — a velős csontjait egyáltalán nem kímélték pőrdmesti őseink. Ez arra vall, hogy amikor ezekkel a mammutcsontokkal találkozott, mint hozzáértők, nyomban megítélték, hogy már *nincs értelme őket feltörni*: velőjük már réges-régen elbomlott, elenyészett.

Mi okozta a pusztulást?

A pőrdmesti mammutokat tehát nem az ősvadászok ejtették el. De akkor *hogyan* került ez a fantasztikus tömegű csont őseink telephelyére és a környékre? Talán megkockáztatható az a föltevés, hogy fordítva történt a dolog, mint eddig gondolták: nem a mammutvázak kerültek a telephelyre, hanem az *ősvadászok települtek* arra az egyébként kitűnő adottságokkal megáldott területre, ahol akkortájt éppenséggel rengeteg mammutváz hevert. A feltárás során talált nevezetes csontthalmokat pedig — amelyek nagyobb vázrészekből: medencecsontokból, állkapcsokból, lapockákból és csigolyákból, lábszárcsontokból és agyarakból álltak — őseink azért hordták össze, hogy a csontok ne zavarják a telephelyen az emberek mozgását, közlekedését.

Mi szól e mellett? Olyan sok ezer állatból álló csorda, amelyre a közvetlen környéken feltárt maradványokból következtetni lehet, nemigen verődhetett össze. Hiszen itt nem lemingeokról, hanem mammutokról van szó, amelyeknek *fejenként és naponta 40—70 kg táplálékra volt szükségük!* Ennyi állat kis területen ilyen nagy tömegű növényt nem találhatott. Logikus viszont arra gondolni, hogy a környéken valamilyen természeti csapás *több alkalommal* végzett egy-egy — néhány száz darabból álló — csordával.

De *mi pusztíthatta el* ezeket az állatokat? Nem hóvihar, ahogyan ezt sokan gondolják. Ez ellen a mammut védve volt. Európában a mammutcsordák több tízezer hóvihart vészelték át, de a pőrdmesthoz hasonló mammuttemető mégsem került elő sehol. És ez az a pont, ahol csak *találgathatnánk*, mert erre *semmiféle támpontunk nincsen*.

Talán nyomra vezet a pőrdmesti tömegsírban talált húsz emberi csontváz.

Ezek sok fejtörést okoztak a kutatóknak, mert rajtuk sérülési nyomokat nem találtak, s a csontok nem is elöregedett emberekéi. Az is feltűnő, hogy ezt a nagyszerű tanyahelyet őslakói többször is elhagyták, de újra meg újra fölfedezték. Átgondolva a dolgot: egy elképesztő méretű mammuttemető, a maga nemében páratlan emberi tömegsír és egy rendkívül jó adottságú tanyahely, amelyet ennek ellenére többször is elhagynak — ezek azok a jelenségek, amelyek közt kétségkívül összefüggések vannak. De ezeket ma még csak sejtjük, bizonyításukhoz talán a *vegyészet* és a *geológia* talál érveket.

*

Az említett dán *Steenstrup* tehát jól sejtette, hogy Pőrdmost őslakói nem voltak mammutvadászok, s az ottani mammutok valamilyen természeti csapásnak az áldozatai. Alighanem tévedett azonban abban, hogy az őslakók úgy gyűjtötték össze a mammutcsontokat, azért, mert szükség volt rájuk. (Szbéria őslakói, akik valóban mammutcsontgyűjtők voltak, a mammutnak csak az agyarárt hordták össze, mert a kunyhóépítéshez csak az volt számukra értékes.)

Kleibl nemcsak alapjaiban tévedett, hanem sok részmegállapítása is nyilvánvalóan hibás. Idéztük könyvéből a mammut ellen használt nehéz dárdáról és az azt felváltó könnyű gerelyről, valamint a nyílról mondottakat, s utaltunk arra, hogy mammutlő nehéz fegyvert — dárdát — eddig még sehol sem tártak fel, márpedig a könnyű dárda feltalálása után a mammut még Európában is 20 000—50 000 évig trombitált. Tehát — ha a mammutra az ősember vadászott volna — bizonyára ennek eszköze is valahonnan előkerült volna, ahogyan a könnyű dárdából sok példányunk van. Az sem áll, hogy a nyíl a könnyű dárda után született meg, mert legalábbis egy időre a könnyű gerellyel — ha nem idősebb nála! Mindezt maga a pőrdmesti telephely leletanyaga is tökéletesen igazolja. Ezeket az ellentmondásokat tükrözi könyvének — egyébként nagyon szép — borítólapja is, amelyen van mammut, de nincs mammutlő lándzsá, s van könnyű gerelv. De még nyíl is. Végül: *Kleibl* szerint a több mint ezer mammutnak a maradványa egy hulladékgödörben van — de ugyan, ki hihetné, hogy az akkori emberek képesek voltak ilyen kolosszális gödör ásására!

Dancza János
múzeológus (Eger)